

Na univerzitě oxfordské se již po mnoho let profesori placení z veřejných peněz ani nesnaží předstírat, že vyučují.

– Adam Smith, Bohatství národů

Školné na veřejných vysokých školách: Co je vidět a co není vidět

HANA LIPOVSKÁ

Od vzniku prvních univerzit financovali zcela nebo zčásti své vzdělávání sami studenti. Ti, kteří nebyli schopni hradit poplatky spojené se studiem, se museli spolehnout buď na pomoc mecenášů, nebo studovat teologické obory podporované církví. Výjimkou nebyla od samotného počátku ani Karlova univerzita, jejíž studenti byli povinni odvádět svým laickým profesorům školné. V průběhu let však došlo k odklonu od soukromého hrazení terciárního vzdělávání. Když v 18. století začal požadovat revolucionář Thomas Paine neplacené veřejné vzdělání, byla jeho myšlenka považována za velmi radikální. O tři století později je za neméně radikální považovaná myšlenka vrátit se zpět k původnímu konceptu. Ve vnímání terciárního vzdělávání převládá příklon k hodnocení

podle kritéria spravedlnosti. Vzdělávání jako takové je považováno za velmi specifický statek, na který se uplatňují zcela jiná měřítka než na všechny ostatní komodity.

Přes tento všeobecný posun ve vnímání práva na bezplatné vzdělání se v posledních dvaceti letech stále více vlád západoevropských zemí začíná zabývat implementací zákonů, které by znovuzavedly povinné školné. V době ekonomické krize se jedná o značně nepopulární opatření vyvolávající řadu studentských protestů. Bude proto úkolem ekonomů podrobit otázku školného znovu důkladné analýze nezatížené normativními soudy.

Z ekonomické teorie zřetelně vyplývá, že vzdělání není veřejným statkem ve smyslu tradiční dvouprvkové definice, která

(Pokračování na str. 2)

DÁLE ČTĚTE:

Hana Lipovská

Školné na veřejných vysokých školách: Co je vidět a co není vidět

Tomáš Grygar

Zprivatizovat České aerolinie? Ano, ale celé!

Martin Pánek

Graubündenčané zamítli financování olympiády

Tomáš Grygar

Úřad na zrušení: Centrum dopravního výzkumu

Marek Numerato

Kdo chce, parazita si vždy najde. Záslouhou státu

Petr Mach

Zákon poptávky

Walter Williams

Minimální mzda a zdravý rozum

Bryan Caplan

Práva světové chudiny

Zprivatizovat České aerolinie? Ano, ale celé!

TOMÁŠ GRYGAR

V poslední době vláda po několikaleté odmlce opět otevřela téma privatizace extrémně ztrátových státních Českých aerolinií. Zájemci mají přitom šanci získat maximálně necelou polovinu podílu ve firmě tak, aby dominantní podíl státu (resp. Ministerstva financí ČR) byl nadále zachován. Komu a zda stát část podílu v ČSA odprodá, by mělo být jasno v květnu 2013. Nepřichází však další kolo privatizace ČSA příliš pozdě a se špatně nastavenými podmínkami? A především, nešlo státního leteckého dopravce zprivatizovat hned na první pokus?

České aerolinie jsou jedním z typických příkladů státního, vysoce neefektivního podniku, pomocí kterého se snaží stát podnikat v sektoru, který s fungováním

státu jako takového nemá z mého pohledu prakticky nic společného. Již za vedení Jaroslava Tvrdíka došlo v ČSA k objednávaní nových letadel Airbus série A320 a tím pádem nastává i skokové navýšení kapacity flotily až o 60 %. Poptávka po produktech Českých aerolinií nerostla však takovým tempem jako nabídka jejich služeb, a z tohoto důvodu došlo k dalšímu snižování sedačkového i váhového load faktoru, který v procentních bodech udává obsazenost letadel a např. v roce 2008 dosáhl jen 68,4 %, což je hluboko pod evropským průměrem.

Kombinací nevhodného rozšíření letadlového parku, špatné koncepce dálkové flotily letadel, placení leasingu za nová letadla, snížení sedačkového i váhového

(Pokračování na str. 3)

Školné...

(Pokračování ze strany 1)

klade podmínku nevylučitelnosti a nerivality. Pokud pomineme obecně rozšířený omyl spočívající v zaměňování (často i záměrném) pojmu veřejný statek a veřejně poskytovaný statek, existují dva druhy tvrzení, které tuto ekonomickou kategorizaci vyvrací. Mnozí odpůrci školného používají různé myšlenkové postupy, aby mohli vzdělání do kategorie veřejných statků zařadit – nejčastější konstrukcí je tvrzení, že „důsledkem vzdělání je vznik znalostí“. Neexistuje důvod, proč by vzdělání mělo implikovat znalosti ve smyslu Stiglitzem používaného příkladu matematických důkazů nebo jakýchkoliv jiných nových poznatků přispívajících k rozšíření lidského poznání. Naopak, pouze malé procento všech absolventů vysokých škol zůstává dále ve výzkumu. Pro většinu absolventů je terciární vzdělávání prostředkem k získání znalostí, jeho cílem není primárně nové poznatky vytvářet.

Školné jako ekonomický statek

Druhý a podstatně nebezpečnější argument odpůrců zavádění školného spočívá v tvrzení: *nemůžeme vzdělání nazývat ekonomickým statkem*. Vzdělání je podle zastánců tohoto argumentu jedním z lidských práv a nemůže s ním být obchodováno. Samotná myšlenka „trhu se vzděláním“ je pak vnímána jako nežádoucí. Pomineme-li skutečnost, že podle této logiky by nemohla existovat ani soukromá divadla, galerie nebo hudební skupiny, protože Listina základních lidských práv a svobod zakládá také právo na přístup ke kulturnímu bohatství, obsahuje tento argument mnohem hrubší chybu. Terciární vzdělání (a vzdělání vůbec) je ekonomickým statkem, který není v žádné společnosti zadarmo. Zdá se téměř zbytečně opakovat, že studium na veřejných vysokých školách je hrazeno z veřejných rozpočtů, a tedy z daní občanů. Pokud oponenti školného říkají, že vzdělání není zbožím, říkají tím, že vzdělání nemá žádnou hodnotu, není vzácné, není třeba s ním hospodařit. Vzdělání však můžeme přiřadit minimálně cenu nákladů ušlých příležitostí (pokud se student rozhodne pokračovat terciárním vzděláváním, nepřispívá po určitou dobu k tvorbě národního důchodu). To však není v reálné ekonomice cena jediná.

Stát nutí odvádět část občanů daně ve prospěch vzdělávání studentů. Obhájci bezplatného studia však vnímají otázku prospěchu širěji, když uvádí, že vzdělání je *pozitivní externalitou*. Absolventi vysokých škol jsou podle tohoto názoru lepšími

občany a zodpovědnějšími voliči. Obhájci pokračují úvahou: „Je správné, že platí ze svých daní terciární vzdělání učitelům i lidé bezdětní, lékařům lidé zdraví a kunsthistorikům ti, kdo se o umění nezajímají, protože činnost vysokoškolsky vzdělaného člověka přispívá k většímu blahobytu společnosti.“ Toto tvrzení, jakkoliv se zdá ušlechtilé, je ve skutečnosti velmi nebezpečné. Nadřazuje totiž činnost absolventa vysoké školy a jeho význam významu a činnosti člověka se středním či dokonce jen základním vzděláním. Říká, že činnost strojevedoucího či malíře pokojů je pro společnost méně přínosná než činnost dopravního inženýra nebo akademického malíře. Podle této myšlenkové úvahy je totiž činnost strojevedoucího či malíře pokojů řízena výlučně vidinou zisku, zatímco činnost lékaře nebo kunsthistorika ušlechtilou touhou po službě lidstvu. Ve skutečnosti je však každý jedinec motivován v prvé řadě sebezájmem. Pekař stejně jako lékař musí zajistit svou činností živobytí sobě a své rodině, činnost jednoho ani druhého nemůže být založena pouze na altruismu. Lze předpokládat, že inteligentní mladík, který se rozhodne pro studium medicíny, je ovlivněn přáním pomáhat lidem. Není však nepravděpodobné, že při svém rozhodování vzal do úvahy i vysokou šanci uplatnění na trhu práce, slušnou mzdu či prestiž spojenou s lékařským povoláním. Stejně tak nemůžeme vyloučit, že pekař pociťuje radost nad tím, že jsou jeho rohlíky kvalitní, že chutnají jeho zákazníkům a že tak, v jistém slova smyslu, zajišťuje potravu stovkám jiných lidí. Pozitivní externality tedy zřejmě nejsou výlučným atributem vysokoškoláků.

Prohlubování nerovnosti?

Dalším oblíbeným omylem je tvrzení, že školné bude přispívat k větší nespravedlnosti a prohlubování nerovnosti ve společnosti. V důsledku školného by se podle zastánců této úvahy ztížil přístup ke vzdělání talentovaným studentům ze sociálně znevýhodněných rodin. Samotná neexistence školného však rovný přístup ke vzdělání nebo vyšší míru spravedlnosti nezaručuje.

I dnes mají studenti z nemajetných rodin zcela odlišnou výchozí pozici pro studium oproti svým kolegům z finančně lépe situovaných rodin. Tato nerovnost je však pro skutečně nadané studenty odstraňována zcela nebo zčásti činnostmi řady nadací, mecenášů i sociálními stipendii. Většina návrhů na zavedení školného počítá se systémem studentských půjček, které by byly uplatnitelné nejen na hrazení poplatků spojených se studiem, ale také většiny dalších výloh. Proti tomuto opatření je však argumentováno jednak důvody na první pohled racionálními (finanční

zatížení studentů na samotném počátku dospělého života, ohrožení zadlužením apod.), jednak zcela lichými a nesmyslnými (argument „nespravedlivého“ prospěchu plynoucího bankám poskytujícím studentské půjčky).

Předpokládejme, že terciární vzdělávání vede ke zvýšení úrovně lidského kapitálu. Jinými slovy na vysoké škole je vyráběn lidský kapitál, který je poptáván v určitém množství. Předpokládejme dále, že lidský kapitál je stejným typem ekonomického statku jako kapitál fyzický (stroje, nástroje atd.) a slouží tedy další výrobě. Představme si dva stejně schopné spolužáky, kteří pocházejí ze stejného prostředí. Jan si chce otevřít autoopravnu, zatímco Pavel se chce stát antropologem. Oba dva ke své činnosti potřebují určitý kapitál. Jan potřebuje ke své činnosti kapitál fyzický, například sloupový zvedák, zařízení pro zkoušení brzd nebo přístroj na měření tlaku v pneumatikách. Pavel musí nejprve získat lidský kapitál spočívající například v znalostech filosofie, etologie nebo etnografie. Pokud chce Jan získat potřebný fyzický kapitál, pak jej musí zakoupit ze svých úspor, které však budou pravděpodobně nedostatečné, nebo si musí prostředky na zakoupení vybavení vypůjčit. V takovém případě potřebuje podrobný business plán, ve kterém zhodnotí všechna rizika plynoucí z podnikání a především bude muset přesvědčit investora, že jeho projekt bude výnosný. Pokud investor uzná, že v dané lokalitě existuje vysoká poptávka po autoopravně, zapůjčí Janovi finance na pořízení zařízení a vybavení, ale bude zároveň vyžadovat průběžné informace o podniku a samozřejmě splacení půjčky navýšené o přiměřené úroky.

Vzdělání jako investice

Situace Pavla je oproti tomu jednodušší. Pokud složí přijímací zkoušky na veřejnou vysokou školu, bude mu pořízení potřebného lidského kapitálu financováno daňovými poplatníky včetně Jana. Nikdo se jej nebude ptát na vyhlídky jeho budoucího uplatnění. Za předpokladu, že bude řádně absolvovat zkoušky, nebudou nikoho zajímat jeho reálné výsledky a nebude tedy muset nikomu skládat účty. Pokud Janova autoopravna po třech letech provozování zkrachuje, bude investor vymáhat zbytek nesplacené půjčky. Pokud bude oproti tomu Pavel po třech letech vyloučen ze školy, daňoví poplatníci to patrně ani nezaznamenají, natož aby po něm vyžadovali navrácení vložené investice. Jan, aby byl schopný splácet půjčku a přitom sám uživit sebe popřípadě svou rodinu, musí maximálně vycházet vstříc potřebám daňových poplatníků. Bude se snažit poskytovat co nejlepší služby,

jejichž cena bude stlačována konkucí ostatních podniků. Jestliže se mu nepodaří vyhovět potřebám zákazníků, může stále ještě fyzický kapitál prodat a začít podnikat v jiném oboru. Pavel takovou motivaci nemá, a pokud se mu – i za předpokladu, že školu dostuduje – nepodaří najít zaměstnání v oboru, možná půjde pracovat jako obchodní zástupce některé firmy. V takovém případě je investice do jeho lidského kapitálu nenávratně ztracena.

V čem spočívá ona nespravedlnost? Především v nerovném přístupu ke zdrojům financování kapitálu i v rozdílné úrovni požadované odpovědnosti. Vysoce schopný jedinec poptávající fyzický kapitál nedostane stejnou příležitost jako byt jen průměrný jedinec poptávající lidský kapitál. Zatímco jeden musí přesvědčit investora, druhému je poskytnut kapitál bezplatně.

Tato nespravedlnost je dále prohlubována směrem k daňovým poplatníkům, kteří se nemohou svobodně rozhodnout,

jaký druh lidského kapitálu chtějí ze svých peněz podporovat. Je pak otázkou, zda dělník pobírající minimální mzdu by byl ochotný platit bez donucení státem ze svého osobního rozpočtu vzdělání egyptologa. Spravedlivým přístupem by bylo, kdyby se každý občan rozhodoval na základě svých potřeb a preferencí, jaký lidský kapitál bude poptávat. Řešení by bylo zcela jednoduché v případě existence školného. Ten druh lidského kapitálu, který by byl občany společnosti velmi poptávaný, by přinášel jeho nositelům vysoké příjmy. Studenti by tedy byli ochotni platit školné, resp. investoři by jim byli ochotni půjčit nutné prostředky, protože rentabilita z takovéto investice by byla zřejmá. Podle kritiků tohoto přístupu by však zpoplatnění vzdělávání vedlo k vymizení některých profesí, které jsou méně atraktivní z hlediska společenské poptávky, ale zároveň významné z hlediska zachování kulturních tradic. Podle

našeho názoru jsou však tyto obavy zbytečné. Tak jako vždy v historii, i dnes by jistě malý počet vysoce erudovaných specialistů v těchto okrajových oborech našel vždy své mecenáše. Zatímco společnost s nižší životní úrovní svých občanů nemůže poptávat více než pouhé zajištění nejnужnějších potřeb, společnost vyspělá si může dovolit více investovat i do těch oblastí lidské činnosti, které zajišťují i jiné než primární potřeby člověka.

Vzdělání je investicí do lidského kapitálu. Student, který platí školné, je v pozici zákazníka kupujícího lidský kapitál. Student na veřejné vysoké škole bez povinnosti školného je oproti tomu v pozici zaměstnance státu (daňových poplatníků), který lidský kapitál vyrábí. Od dob Aristotelovy *Politiky* je zřejmé, ve kterém případě bude lidský kapitál alokovan efektivněji.

Hana Lipovská je studentkou ESF Masarykovy univerzity.

Zprivatizovat...

(Pokračování ze strany 1)

load faktoru, zvýšení ceny ropy, špatné obchodní strategie a růstu nízkonákladových leteckých společností se České aerolinie dostávají do velké provozní ztráty, která vyústila až k opakovaným výměnám ve vedení společnosti. Nyní začíná koloběh nepříliš povedeného „napravování“ vzniklé situace. Jak by řekl Milton Friedman „Většina politické energie je věnována tomu, jak napravit důsledky špatných vládních rozhodnutí.“ Níže uvedený graf dokládá, že ČSA se v roce 2007 a 2008 dostávají do zisku, ale pouze kvůli prodeji vlastního majetku v celkové hodnotě cca 3,8 miliardy korun. Celkový provozní výsledek byl tedy «zamaskován» prodejem majetku společnosti, což snížilo

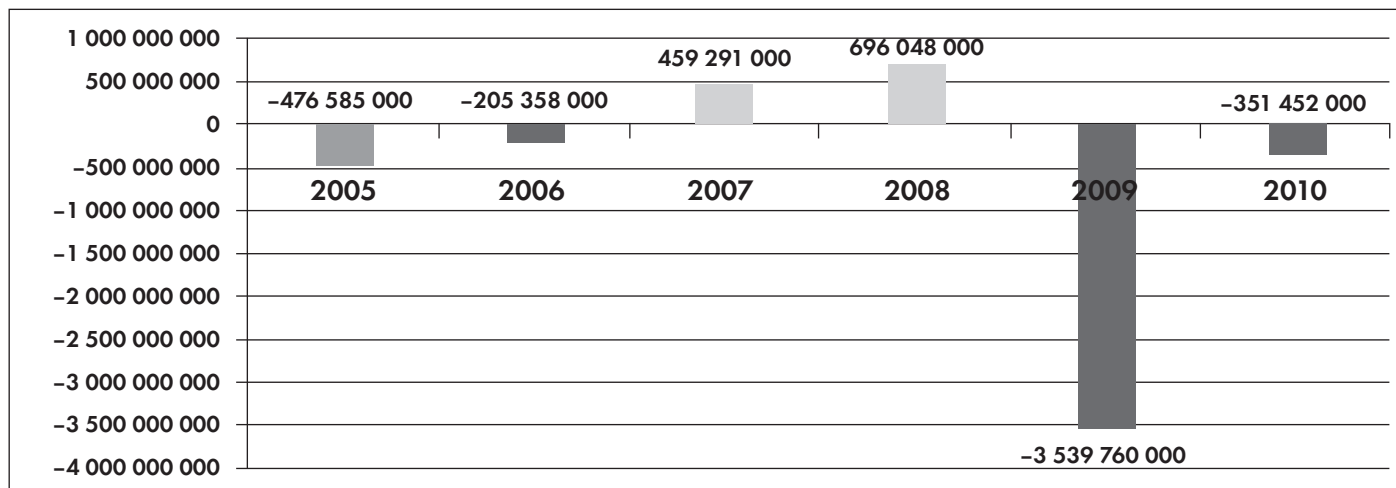
hodnotu ČSA během první nepovedené privatizace.

Přestože byl v roce 2009 prodán majetek v hodnotě téměř 1 mld. Kč, České aerolinie skončily ve ztrátě přes 3,5 mld. Kč. Pokud by stát neposkytl ČSA de facto finanční dar přes státní firmu Osinek ve výši cca 2,5 mld. Kč, firma by zbankrotovala. V roce 2009 se také uskutečnilo první kolo privatizace ČSA, vážný zájem měla nakonec jen společnost Travel Service, která by v podstatě společnost za 1 Kč převzala (resp. nabídla vyšší částku, ale při odepsání dluhů).

Pokud by stát na tuto nabídku již tehdy přistoupil, mohl se zbavit vysoce neefektivního státního podniku a současně mohl snížit rozpočtový deficit či daňovou zátěž. V roce 2010 dosáhly díky prodeji

svého majetku za téměř 3 mld. Kč ztráty „jen“ přes čtvrt miliardy, v roce 2011 pak přesáhla ztráta 240 mil. Kč. I přes rozprodání majetku v hodnotě přes 7 miliard vykázaly České aerolinie souhrnně za 7 let ztrátu 5 miliard korun. Nechápu, proč stát nezprivatizoval či případně nechal ČSA zbankrotovat již v roce 2005 nebo nejpозději v roce 2009. Výhodné by to bylo pro stát, trh i daňového poplatníka.

Primární funkcí státu dle mého názoru není, aby přepravoval cestující, vařil pivo, nebo vyráběl radiátory. Jedná se samozřejmě ve většině případů o neobhajitelný zásah do tržního hospodářství a často také o ukázkou geniálního plýtvání. Podle informací idnes.cz[1] např. České aerolinie platily firmě, které prodaly svůj catering, za čtvrtku citronu 27 Kč. Je evidentní, že

Provozní hospodářský výsledek ČSA v letech 2005–2010 (zdroj: výroční zprávy ČSA)

stát by žádnou leteckou společnost vlastnit vůbec neměl a řešením je prodat České aerolinie celé (jsou-li vůbec ještě prodejné, o čemž se dá vážně pochybovat), nikoliv pouze jejich část.

Stát by se z podnikání v letecké dopravě (a nejen v ní) měl stáhnout, umožnit řádnou hospodářskou soutěž a liberalizaci celého dopravního odvětví. V případě transformace na polostátní firmu politici předpokládají, že bude vykazovat zisk a tímto ziskem budou „látat“ průběžné výdaje, jak mají někteří z nich ve zvyku. Nemyslím si, že by měl mít stát v letecké společnosti hlavní slovo a nad výnosem bych i po prodání menšinového podílu tro-

chu polemizoval, nejen kvůli stále rostoucí konkurenci v tomto odvětví. Do značné míry se však jedná spíše i o politicko-filosofickou otázku, o to jak úlohu a funkci státu chápeme.

Pokud se privatizace ani nyní nezdaří, resp. se nenajdou vážní zájemci (nebo svou nabídku stáhnou), což je pravděpodobné, je nejlepším řešením nechat ČSA zbankrotovat, k čemuž by za normálních okolností došlo už dávno. Bankrotem ČSA by se samozřejmě letecká doprava v České republice nezhroutila. Možná by došlo ke zrušení konkurence naprosto neschopných linek, na kterých létá ČSA se 150místným letadlem s 15 lidmi.

Soukromí dopravci si však místo po ČSA rozdělí rádi a nepochybně nemalou část zaměstnanců ČSA při rozšiřování svého portfolia taktéž zaměstnají. Zbývá už jen doufat, že případné převzetí ČSA jiným dopravcem „nezatrhne“ Evropská komise jako v případě Aer Lingus (společnosti Ryanair) nebo řeckých Olympic Airlines společností Aegean.

[1] http://ekonomika.idnes.cz/csa-prestanou-po-roce-vybirat-za-pivo-ci-vino-fne-/eko-doprava.aspx?c=A100129_084500_eko-doprava_spi

Tomáš Grygar je studentem
Gymnázia Jana Blahoslava v Přerově

Graubündeňané zamítli financování olympiády

MARTIN PÁNEK

V předminulém čísle Laissez Faire (listopad-prosinec 2012) jsme v článku *Graubündeňané odmítli dotace pro turistické spolky* psali o kantonálním referendu, kterým občané švýcarského Graubündenu odmítli změnu politiky turismu, kterou si určují samotné obce. Proponenti změny se po prohraném referendu obávali, že neprojde ani financování zimní olympiády. Měli pravdu.

Třetího března se ve Švýcarsku konala tři federální referenda a v Graubündenu k tomu přidali tři kantonální. Jedním z nich bylo hlasování o změně kantonálního rozpočtu, která se týkala vytvoření rezervy pro podporu případných zimních olympijských her v roce 2022. Při 59% účasti byla tato změna odmítnuta 52,7 % hlasujících.

V zamýšleném pořadatelském městě Sv. Mořici, kde se konečkonců už dvě olympiády (1928 a 1948) konaly, i v Davosu,

který se měl o pořádání podělit, byla změna rozpočtu schválena. Zbytek kantonu se však o výhodnosti pořádání olympiády nepodařilo přesvědčit.

Kandidatura měla stát 60 miliónů franků (1,25 mld. Kč), z nichž 15 miliónů by zaplatila federální vláda a málo zalidněný Graubünden měl zaplatit 8 miliónů. Samotná olympiáda počítala s rozpočtem 2,46 mld. franků (51 mld. Kč).

Olympijský vítěz z Pekingu a držitel mnoha dalších ocenění, švýcarský cyklista Fabian Cancellara ventiloval svoje zklamání na Twitteru: „K výsledku hlasování proti olympiádě 2022 nemám slov. Ostuda. Ztracená příležitost,“ řekl hned v den vyhlášení výsledků. O den později se k referendu vrátil se slovy: „Považuji za tragédii, že my Švýcaři ani nedokážeme schválit olympiádu. Graubündenští voliči ji zamítli.“

V roce 1980 přitom Graubündeňané odmítli olympiádu dokonce 77 % hlasů. V minulosti švýcarští obyvatelé nebo švýcarské olympijské organizace zamítli olympiády také v Bernu, Curychu a Ženevě ještě před tím, než se dostali před Olympijský výbor. Kandidaturu Sionu pro rok 2006 předčil italský Turín.

Shodou okolností se o několik dní později konalo obdobné referendum ve Vídni, kde se 72 procent hlasujících vyslovilo proti pořádání olympijských her v roce 2028.

Jak je vidět, institut lidového veta dokáže účinně napravovat rozhodnutí politiků utrácet nesmyslné částky. Nezbyvá než věřit, že i Češi dostanou možnost vyjádřit se, až zase nějakého pražského primátora napadne pořádat olympiádu.

Martin Pánek je šéfredaktorem
Laissez Faire a euroSEPTIK.cz

ÚŘAD NA ZRUŠENÍ

Centrum dopravního výzkumu

Status: Veřejná výzkumná instituce Ministerstva dopravy, založena v souladu se zákonem č. 341/2005 Sb.

Rozpočet: 53 mil. Kč

Počet zaměstnanců: 143

Hospodaření: Většinu příjmů tvoří provozní dotace Ministerstva dopravy. V roce 2010 bylo vydáno Rozhodnutí o poskytnutí dotace pro realizaci projektu „Dopravní VaV centrum“ (Výzkumné a vývojové centrum), který je kofinancován s Evropskou unií a celkové náklady

dosahují téměř půl miliardy korun (přesně 463 130 480,- Kč).

Činnost: Centrum dopravního výzkumu se věnuje výzkumné a vývojové činnosti všech hlavních druhů dopravy, a to včetně humanitních aspektů v dopravě, dopravní psychologii, sociologii, urbanismu atd. Cílem výzkumného ústavu je aplikace výsledků vědy a výzkumu do komerčního prostředí.

Hodnocení a verdikt: Nezpochybujeme odbornost zaměstnanců, která v řadě případů dosahuje vynikající úrovně. Nevíme

ale, co těchto 143 zaměstnanců neustále zkoumá. Výzkumný ústav tohoto druhu může určitě fungovat i na komerční bázi a daňový poplatník by ročně ušetřil přes 50 milionů Kč + nemalé finanční náklady při výstavbě nového centra. Pod samotným Ministerstvem dopravy však existuje celá řada dalších „adeptů“ na zrušení, jako například Centrum pro informace a mechanické testování obalů, Centrum dopravního výzkumu patří v porovnání s jinými stále ještě k institucím smysluplnějším. (tg)

Kdo chce, parazita si vždy najde. Zásluhou státu

MAREK NUMERATO

Stačil jeden výrok stínového ministra financí Jana Mládky na stranickém sjezdu ČSSD a česká média i široká veřejnost se začaly seriózně zabývat tím, zda jsou živnostníci parazity. Byl jsem zcela udiven tím, kolik lidí na tuto hloupou hru přistoupilo. Zvláště mě pak překvapilo, jakou taktiku někteří živnostníci zvolili, aby se nařčení z parazitismu ubránili. Začali vypočítávat rizika, která musí při své práci podstupovat, nebo předkládat seznamy odpracovaných hodin za týden a neodpustili si ani zmínku, že pracují i o víkendu. Proč? Čeho tím chtěli dosáhnout? Chtěli snad dokázat, že jsou oddanými služebníky zbytku společnosti? A vůbec, přijde všem aktérům polemiky o parazitech správné, že bychom mezi sebou měli parazity hledat? Neměli bychom místo toho usilovat o změnu pravidel, když ta současná neustále způsobují, že určití jedinci nesou náklady za někoho jiného (nebo mají přinejmenším aspoň ten pocit)?

Parazitem může být skoro kdokoliv. Z pohledu zaměstnanců to mohou být živnostníci, protože odvádějí méně do společné kasy. Z pohledu produktivních jedinců to mohou být důchodci, nezaměstnaní a příjemci sociálních dávek. Z pohledu bezdětných to mohou být rodiny pobírající příspěvky na děti. Z pohledu rodin s dětmi

naopak bezdětní, protože nepřivedli na svět potomky, kteří by měli v budoucnu vydělávat na důchody. Z pohledu pracujících v soukromém sektoru to mohou být státní zaměstnanci včetně vědců či umělců podporovaných státními dotacemi a granty. Z pohledu zdravých lidí mohou být parazity jedinci, kteří kouří, holdují alkoholu a nedopřávají si pohybu, v důsledku čehož jsou častěji nemocní a z pojištění čerpají více peněz. Parazity mohou být studenti (zvláště pak třeba ti věnující se oborům, na něž je většinou nahlíženo jako na neperspektivní), za jejichž vzdělání platí produktivní část obyvatelstva. A setkáme se i s pohledem, že parazity jsou cestující využívající služeb hromadné dopravy, protože jim jejich vlaky a autobusy dotují ti, kteří raději cestují vlastním autem. Takto bychom mohli pokračovat do nekonečna. Došli bychom i k velmi bolestivým případům, kdy jsou za parazity označeni všichni příslušníci určitého etnika nebo lidé, kteří dosáhli určitého věku.

Kde se ale ta neustálá touha po hledání parazitů bere? Co je příčinou této posedlosti? Kolektivní hospodaření, nebo chcete-li veřejné finance. Vynález politiků a státu, který nám vnucuje ekonomickou závislost jednoho člověka na druhém.

Můžeme na tom vůbec něco změnit? Můžeme s tím paranoidním strachem z parazitů v našem sousedství skoncovat? Ale jistě, můžeme. Stačí dát lidem samostatnost, uznat, že zodpovědnost za své životy mají pouze oni sami a nikoli jejich okolí. Stačí dát lidem nezávislost. Nechat je, ať si navzájem pomáhají a podporují se zcela dobrovolně, bez státního dohledu. Je třeba skončit se systémem, který jednou rukou bere a druhou dává. Se systémem, který se ohání solidaritou a obecným blahem, přičemž skrze daňovou, sociální, zdravotnickou či vzdělávací politiku páchá jednu nespravedlnost za druhou. Je na čase přiznat, že hra na společnou kasu, do které musíme všichni povinně přispívat, a ze které čas od času někdo něco dostane, je hloupá. Hloupá je iluze, že existuje hrstka osvětlených vládců a expertů, kteří dohlédnou na spravedlivé přerozdělení peněz a zaručí, že všichni plátcí i příjemci veřejných peněz budou spokojeni.

Jediným receptem, jak skoncovat s paranoidním hledáním parazitů, je nechat lidem jejich peníze. Jedině tak se mohou naučit hledat příčiny vlastního neúspěchu v první řadě u sebe, a ne ve svém okolí.

Marek Numerato je šéfredaktorem webzínu humanaction.cz

SVOBODU místo SOCIALISMU

- ✓ Vyrovnané hospodaření státu a obcí:
Zvýšení daní jen na základě referenda jako ve Švýcarsku
- ✓ Nízké daně a skoncování s dotacemi:
Dotace kazí trh
- ✓ Evropskou unii přeměnit v oblast volného obchodu a cestování bez byrokracie, nebo vystoupit
- ✓ Lidové veto:
Umožnit vetovat zákony lidovým hlasováním

**Přidejte se k nám,
změňme Českou republiku k lepšímu**

STRANA
SVOBODNÝCH
OBČANŮ

Petr MACH
předseda strany

www.svobodni.cz

ZÁKLADY EKONOMIE (4):

Zákon poptávky

PETR MACH

V sérii krátkých článků představujeme jednoduchou formou několik základních poznatků ekonomie. V tomto díle vysvětlíme zákon poptávky.

Většinou za věci, které si kupujeme, platíme méně, než kolik bychom byli ochotni platit.

Představte si, že v horkém létě jdete po ulici a dostanete chuť na pivo. V dále vidíte hospodu. Říkáte si: Doufám, že tam to pivo nebude moc drahé. Maximum, co jste ochotni zaplatit, je 35 korun, jinak pivo oželíte a půjdete dál. Přijdete k hospodě a hle – pivo stojí 25 korun. 10 korun tedy činí převis mezi tím, co jste byli ochotní zaplatit a tím, co jste nakonec za pivo zaplatili. Tomu říkáme přebytek spotřebitele a kvůli němu si věci kupujeme. Je to pro nás důkaz, že nám věc přinese vyšší užitek, než kdybychom peníze utratili za něco jiného.

Snížení ceny nám zvyšuje přebytek spotřebitele a zvětšuje množství nakupovaného statku, při kterém dosahujeme přebytku. Když je něco levnější, lidé mají tendenci – za jinak stejných okolností – kupovat toho více, a naopak. Těto zákonitosti se říká zákon poptávky. Poptávka je tedy klesajícím vztahem mezi poptávaným množstvím na straně jedné a cenou statku na straně druhé, přičemž poptávané množství závisí na ceně. Zákon poptávky je pro ekonomii něco jako zákon gravitace pro fyziku.

Proč tomu tak je? Zvýšení ceny má dva efekty. Jednomu říkáme příjmový efekt

a druhému substituční efekt. Zlevnění statku mění reálný příjem člověka. Zlevnění např. banánů sice nemění nominální velikost naší výplaty, ale mění množství banánů, které si za naši výplatu můžeme dovolit koupit. A když si něčeho můžeme koupit víc, tak toho také často využijeme. Zlevnění banánů také relativně zdražuje ostatní statky. Zlevnění banánů pochopitelně nemění korunovou cenu pomerančů, ale relativní cena se mění. Když banán stojí 5 korun a pomeranč stojí 3 koruny, znamená to, že banán má cenu $5/3$ pomeranče a na straně druhé pomeranč má cenu $3/5$ banánu. Pokud banány zlevní, pomeranče relativně zdraží. Když korunová cena banánů klesne na 3 koruny, pomeranče relativně zdraží – jejich cena už nebude $3/5$ banánu, ale 1 banán.

Když máme rozpočet 30 korun, banán stojí 5 korun a pomeranč 3 koruny, můžeme si koupit třeba 10 pomerančů a žádný banán, nebo 6 banánů a žádný pomeranč. Nebo nějakou kombinaci mezi těmito extrémy. Řekněme, že budeme kupovat pět pomerančů a tři banány. Po zlevnění banánů na 3 koruny, budeme kupovat více banánů – a více či méně pomerančů, to závisí na našich preferencích a na tom, jestli je silnější příjmový nebo substituční efekt.

To neznamena, že poptávané množství není ovlivňováno i jinými faktory. Je. A když tyto jiné faktory převáží, může se stát, že něco zlevní, a lidé toho budou při-

tom poptávat méně. To ale neznamena, že by neplatil zákon poptávky, jen jiné faktory převážily nad vztahem mezi poptávaným množstvím a cenou. Tyto jiné faktory mění pouze sklon a polohu poptávky. Když lidem poklesnou příjmy nebo jim přestanou pomeranče chutnat, ani zlevňování nepovede k růstu poptávaného množství.

Lafferova křivka

Klesající křivku poptávky musí všichni prodejci respektovat. Zdražení zboží sice vynesou více z každého prodaného kusu, ale může vést k takovému poklesu prodeje, že se zdražení vůbec nevyplatí. Když je něco moc levné, naše tržby jsou nízké, protože v součinu ceny a prodaného množství převládá nízká cena. Když je něco moc drahé, naše tržby budou také nízké, protože v součinu ceny a prodaného množství převládá nízké prodané množství.

To by měla chápat i vláda, když přemýšlí, jestli zvýší či sníží daně. Zvyšování daně z benzínu sice vždy povede k růstu vládních příjmů z jednoho prodaného litru benzínu, ale litrů se celkově prodá méně a celkový daňový výnos může i klesnout. Tzv. Lafferova křivka, která ukazuje, že s růstem daní roste daňový výnos stále o méně, až nakonec od určité výše začne klesat, je nevyhnutelným důsledkem zákona poptávky. Popírat Lafferovu křivku je jako popírat zákon gravitace.

Petr Mach vyučuje ekonomii na VŠEM a VŠFS a je předsedou Svobodných

Minimální mzda a zdravý rozum

WALTER WILLIAMS

Pojďme začít příkladem.

Předpokládejme, že stometrový plot lze zhotovit dvěma různými způsoby. Buď najmete tři dělníky s nízkou kvalifikací, každého za 15 dolarů, nebo najmete jednoho dělníka s vysokou kvalifikací za 40 dolarů. Obě varianty vám zajistí stejný plot o délce 100 metrů. Pokud chcete maximalizovat zisk, jakou variantu zvolíte?

Předpokládám, že byste nejspíš najali dělníka s vysokou kvalifikací a zaplatili mu 40 dolarů, než tři dělníky s nízkou kvalifikací po 15 dolarech každého. Vaše celkové náklady na práci by byly 40 dolarů, což je výhodnější než 45 dolarů.

Předpokládejme, že dělník s vysokou kvalifikací za vámi přijde do kanceláře a poža-

duje zvýšení mzdy na 55 dolarů za den. Jak zareagujete? Asi ho necháte jít a najmete tři dělníky s nízkou kvalifikací. Vždyť ti tři dělníci vás celkově budou stát 45 dolarů, a to vás vyjde levněji než 55 dolarů, které teď požaduje dělník s vysokou kvalifikací. A stometrový plot uděláte tak jako tak.

Dělník s vysokou kvalifikací není hloupý a ví, že přesně tohle uděláte. Tak nejprve zařídí pár věcí, než za vámi přijde. Přesvědčí pár citlivých a starostlivých lidí, že dochází k vykořisťování dělníků s nízkou kvalifikací, že jejich dnešní mzda nestačí na živobytí a že by parlament měl schválit minimální mzdu 20 dolarů pro odvětví stavby plotů.

Jak se změní šance dělníka s vysokou

kvalifikací, že mu kývnou na jeho požadavek navýšení mzdy na 55 dolarů, když návrh parlamentem projde?

Jeho šance vzroste, protože použil donucovací sílu parlamentu a cenově tak vytlačil konkurenci z trhu. Kvůli nové minimální mzdě by vás nyní tři dělníci s nízkou kvalifikací stáli 60 dolarů.

Minimální mzda usnadňuje rasovou diskriminaci

Minimální mzda nejenže diskriminuje dělníky s nízkou kvalifikací, ale je všude na světě i jedním z neúčinnějších rasistických nástrojů.

První zákon o minimální mzdě byl Davis-Bacon Act z roku 1931. Během debaty

o tomto zákoně, který stanovoval minimální mzdu u federálně financovaných nebo dotovaných staveb, byly rasistické pohnutky zcela zřejmé.

Poslanec John Cochran, demokrat z Montany, který zákon podporoval, uvedl, že „obdržel v nedávných měsících řadu stížností ohledně subdodavatelů z jižních států, které najímaly barevné montéry za nízké mzdy a znamenají tak příliv pracovníků z jihu.“

Poslanec Miles Allgood, demokrat z Alabamy, si stěžoval: „Tento subdodavatel najímá levné černošské pracovníky, ubytovává je ve stavebních buňkách a je to druh práce, který konkuruje bílým pracovníkům v celé zemi.“

Poslanec William Upshaw, demokrat z Georgie, hovořil o „přemíře černošské pracovní síly“. Prezident Americké odborové fe-

derace William Green uvedl, že: „černošští dělníci jsou najímáni, aby podkopávali spravedlivé mzdové sazby.“

Davis-Baconův zákon o minimální mzdě, který je stále v platnosti, bezprostředně po přijetí prakticky vyloučil černošské dělníky z federálně financovaných staveb.

V Jihoafrické republice během apartheidu tajemník otevřeně rasistického Odborového svazu ve stavebnictví Gert Beetge uvedl: „Ve stavebnictví už nejsou žádná volná pracovní místa a s ohledem na to podporuji minimální mzdu jako druhou nejlepší možnost jak chránit naše bílé řemeslníky.“

Jihoafrická rada zdravotních sester odsuzovala nízké mzdy, které dostávaly černošské sestřičky, jako nespravedlivé. Některé zdravotní sestry odmítaly nárůst

svých platů, dokud nebudou zvýšeny mzdy černošských sester.

Jihoafrický výbor pro hospodářství a mzdy v roce 1925 vydal zprávu, podle které „když zákon nevyloučil domorodce z lépe placených profesí přímo, dosáhneme stejného prostřednictvím zákona o mzdě. Stanovíme minimální sazby pro jednotlivá odvětví a řemesla na takové úrovni, která prakticky vyloučí, aby v nich byl jakýkoliv domorodý Afričan zaměstnán.“

Ať už je uzákonování minimální mzdy vedeno zlými či dobrými úmysly, jejím důsledkem vždy je, že postihuje lidi na nejnižších příčkách ekonomického žebříčku a snižuje pro zaměstnavatele náklady diskriminace.

Walter Williams je profesorem ekonomie na Univerzitě George Masona.
Přeložil Petr Mach.

(NEJHLOUPĚJŠÍ) VÝROK MĚSÍCE

„Jeho (Václava Klause) působení v natolik podivném uskupení, jako je Evropa svobody a demokracie (pokud vůbec přežije příští eurovolby), bych musel považovat za degradaci jeho dosavadní autority. Naproti tomu ECR je skupina, která má potenciál k dalšímu růstu a jsem přesvědčen, že po příštích eurovolbách bude úspěšně útočit na pozici třetí nejsilnější skupiny v EP.“ Jan Zahradil (ČeskáPozice.cz, 8. 2. 2013)

Pan europoslanec Zahradil nám velmi jasně ukázal, jak to vypadá, když je přání otcem myšlenky při úvaze, ve kterém klubu by mohl Václav Klaus skončit, kdyby byl zvolen do europarlamentu. Páteří klubu Evropa svobody a demokracie je strana UKIP, která v posledních doplňovacích volbách ve Velké Británii v okrsku Eastleigh skončila druhá s 28 % hlasů. Naopak Konzervativci, kteří jsou spolu s ODS páteří klubu ECR, skončili až za nimi. O tom, jak dopadne v příštích volbách samotná ODS, ani nechceme spekulovat... (rs)

Práva světové chudiny

BRYAN CAPLAN

Většina Haiťanů žije ve strašlivé chudobě. Jsou Američané morálně zodpovědní za jejich neutěšenou situaci?

V našem politickém klimatu je to ideologicky polarizující téma. Levice říká: „Ano, jsme morálně zodpovědní.“ Pravice říká: „Ne, nejsme.“

Zajímavé ale je, že existují hypotetické situace, při kterých tato polarizovanost zmizí. Zamysleme se nad následujícími scénáři:

1. Vláda Spojených států zkonfiskuje polovinu haitské produkce potravin
2. Vláda Spojených států uvalí na občany Haiti 50% daň a nic jim za to neposkytne
3. Vláda Spojených států uvalí na Haiti nevyprovokovanou námořní blokádu

V těchto případech by socialisté, progresivisté, konzervativci i liberálové souhlasili, že Američani – nebo aspoň Američani, kteří podporují politiku svojí vlády – jsou morálně zodpovědní za haitskou chudobu. Proč? Protože vláda Spojených států by zcela jasně činila agresi vůči nevinným lidským bytostem. Ve filozofickém žargo-

nu bychom porušovali *negativní* práva Haiťanů – jejich právo na to, aby si ponechali svoje vlastní věci, a jejich právo na obchodování jejich věcí s partnery po celém světě.

Teď ale zvažme jinou situaci:

4. Vláda Spojených států zakáže obchod mezi Američany a Haiťany

Takový případ by způsobil menší morální odsouzení než případ č. 3. Ale v čem se třetí a čtvrtý případ doopravdy liší? V obou případech porušuje vláda Spojených států právo Haiťanů (a Američanů) na obchodování svých věcí s partnery, kteří jsou k tomu ochotní. Američan X si chce koupit obraz od Haiťana Y, avšak vláda Spojených států je oba označí za zločince. Pokud výsledkem bude, že Y zemře hladem, máme plné právo říkat, že vláda Spojených států zabila občana Y tím, že porušila jeho negativní práva.[1]

Mohli byste namítnout, že v post-koloniální éře jsou tyto hypotetické situace irelevantní pro globální chudobu. Není celý problém v tom, že chudí ve světě nemají příliš

mnoho hodnotných věcí, které by mohli prodávat na světovém trhu? Překvapivou odpovědí je, že ne. Světová chudina má velmi hodnotný statek k prodeji: svoji práci. Přestože pracovníci ze Třetího světa často vydělávají pouze jeden nebo dva dolary denně, i nekvalifikovaná práce stojí na světovém trhu 10–15 tisíc dolarů ročně.[2]

Je tu ale jeden problém: Vlády v Prvním světě svojí imigrační politikou účinně zakazují mezinárodní trh práce.[3] Chudí z celého světa nemohou legálně pracovat v zemi v Prvním světě bez povolení dané vládou. Pro většinu obyvatel Třetího světa je toto povolení téměř nemožné získat. Pokud jste nekvalifikovaný pracovník bez příbuzných v Prvním světě, musíte snášet chudobu Třetího světa, vyhrát v imigrační loterii nebo porušit zákon. Na rozdíl od obecného přesvědčení není ilegální imigrace navíc vůbec jednoduchá. Hranice mezi USA a Mexikem je přibližně tři tisíce kilometrů dlouhá, ale Mexičani platí převodníkům svůj *několikaletý* plat, aby se dostali skrz. Poplatky převodníkům ze vzdálenějších zemí jsou ještě vyšší.

(Pokračování na str. 8)

Práva...

(Pokračování ze strany 7)

Pokud by vlády Prvního světa prostě respektovaly právo každého na to, aby přijal pracovní nabídku od ochotných zaměstnavatelů, nepotřebovala by většina chudých charitu. Mohli by se o sebe postarat sami. Každý tělesně schopný člověk žijící v chudobě by mohl prodat svoji práci tomu, kdo mu učinil nejlepší nabídku, ať se nachází kdekoli na celém světě. Namísto placení několikaleté mzdy převaděčům by chudí mohli migrovat za cenu lístku na autobus nebo na loď. Namísto přecházení hranic ve strachu ze soutěže o získání nelegálních pracovních příležitostí, by chudí z celého světa mohli překračovat hranice neskrytě, aby se ucházeli o jakoukoliv práci, ke které jsou kvalifikováni.

Nesnížilo by to ale mzdy v Prvním světě na úroveň Třetího světa? Ne. Základní ekonomie nám říká, že obchodní bariéry nepřerozdělují bohatství, ale ničí ho. Zavřít zdatné pracovníky do Třetího světa je jako zavřít zemědělství do Antarktidy. Standardní ekonomické odhady nám říkají, že otevřené hranice by zhruba zdvojnásobily světovou produkci.[4] Liberalizace obchodu nikdy nepřináší úspěch každému, ale volná migrace by byla velmi dobrá pro svět i pro světovou chudinu.

Pokud je moje analýza správná, pak Nicole Hassounová (Caplan reaguje na článek Hassounové v Cato Unbound – pozn. překl.) vážně podceňuje morální nároky světové chudiny. Zvažte následující pasáže:

„Mnozí lidé nemají dostatek prostředků, aby zajistili své potřeby ve světě, kde jsou miliardy lidí v zoufalé chudobě a milióny každoročně umírají na nemoci spojené s chudobou, kterým je možno lehce předcházet. Současné rozdělení vlastnických práv není ospravedlněné.“

Vypadá to, že Hassounová říká, že (a) dnes respektujeme negativní práva všech, ale že (b) svět je stále plný hrozných chudoby. Vyobrazuje světovou chudinu jako případy pro charitu namísto toho, čím doopravdy jsou: oběti vládní diskriminace.

Pokud jste zneklidnění nepříznivou situací chudých ve světě, je to závažný omyl. Proč? Protože negativní práva mají širší dosah než pozitivní práva – obzvlášť na mezinárodní úrovni. Argument Hassounové funguje pouze, když lidi přijmou morální povinnost podporovat úplně cizí lidi v jiných zemích. Naproti tomu argument libertariánů funguje, když lidé přijmou mo-

rální povinnost úplně cizí lidi v jiných zemích nechat být.

Avšak nezabývejme se rétorickou kvalitou. Argumentace pozitivními právy je vždycky slabá. Hassounová nám říká, že:

„Nemám vlastnická práva, která zasahují tak daleko, že mi umožňují zadržovat nezbytné statky, které nepotřebuji, před těmi, kteří bez nich budou trpět a zemřou.“

Toto neznamená pouze politickou povinnost *hlasovat* tak, abychom většímu bohatství odevzdali do Třetího světa. Taky to znamená morální povinnost *jednostranně* odevzdat většinu našeho bohatství do Třetího světa. Možná se Hassounová touto povinností řídí, ale naprostá většina lidí, kteří sdílejí její názor, se jí neřídí. Možná to znamená, že lidé, kteří věří na pozitivní práva, jsou pokryci. Ale jednodušší vysvětlení spočívá v tom, že lidi, kteří věří na pozitivní práva, nejsou plně přesvědčeni. Ačkoliv je svět plný utrpení, nestanete se zločincem tím, že si budete hledět svého – nebo tím, že si necháte svoje peníze. Dobrý Samaritán není příběh o člověku, který plnil svoji povinnost. Je to příběh o člověku, který šel za hranice svých povinností.

Naštěstí lidé Třetího světa nepotřebují Dobré Samaritány, aby unikli chudobě. Nepotřebují úplně cizí lidi, aby jim dobrovolně posílali obrovské dary. Lidé Třetího světa pouze potřebují, abychom zrušili imigrační zákony, které jim brání, aby se zachránili sami.

[1] On the moral status of immigration restrictions, see Michael Huemer. 2010. "Is There A Right to Immigrate?" *Social Theory and Practice* 36 (2010): 429-61.

[2] See especially Michael Clemens, Claudio Montenegro, and Lant Pritchett. "The Place Premium: Wage Differences for Identical Works Across the U.S. Border." Center for Global Development Working Paper 148.

[3] For a general discussion, see Bryan Caplan. 2012. "Why Should We Restrict Immigration?" *Cato Journal* 32(1), pp.5-24.

[4] See Michael Clemens. 2011. "Economics and Immigration: Trillion-Dollar Bills on the Sidewalk?" *Journal of Economic Perspectives*, 25(3): 83-106.

Bryan Caplan je profesor ekonomie v Mercatus Center a na George Mason University. Článek vyšel v březnovém vydání *Cato Unbound*, diskusi můžete sledovat na <http://www.cato-unbound.org/>. Přeložil Martin Pánek

Být jenom nejlepší ve státní maturitě vám bude v životě k ničemu. Nabízíme víc.

ZVEME VÁS NA DNY OTEVŘENÝCH DVĚŘÍ
www.porg.cz

GYMNÁZIUM
A ZÁKLADNÍ
ŠKOLA

PORG
Libeň

Nový
PORG

PORG
Ostrava

